

1859

Wie bevolkten Lapland in die tijd? Waren het Samen? Waren het Kvenen? Waren het Finnen? Waren het mensen die al sinds onheuglijke tijden boven de poolcirkel woonden? Waren het landverhuizers uit het zuiden?

De vader van Brita Caisa staat geregistreerd als Aikio, Syvajärvi en Seipajärvi. Zowel Finse als Samische namen veranderden naarmate families zich op één plek vestigden en de Zweedse autoriteiten een overzicht wilden van de mensen in het gebied. Naast het gegeven dat namen als Aikio en Aska veranderen in plaatsgebonden namen zoals *järvi*, dat meer betekent, of *niemi*, dat landtong betekent, ontstaan er spelfouten wanneer de autoriteiten de klanken van de verschillende inheemse dialecten van het Samisch proberen te begrijpen en later in hun eigen taal op schrift zetten.

De mensen van Lapland zijn altijd al naar Ruija getrokken voor de vis. Toen de visserij en de handel zich langs de kust in het noorden van Noorwegen begonnen te vestigen, nam het aantal seizoensarbeiders toe en vestigden steeds meer mensen zich er permanent. Brita Caisa Seipajærvi en haar twee zonen staan geregistreerd als geëmigreerd in november 1859.

Geen enkel mens kan opgeschreven of uitgewist worden. *Se ei toimi.* Dat gaat niet. Zelfs al sterft mijn zus, dan leeft ze voort, de dominee heeft een kruisje bij haar naam gezet in het boek en Maria Stina staat nu bij de doden, maar dat zijn slechts strepen, kruisjes en letters. Geen enkele pennenstreek is een mens. Wat ze me vertelde, haar arm om mijn schouders geslagen, de dingen die ik van haar heb geleerd en die ik nu weer doorgeef omdat ik leef, dat is mijn zus, dat is Marja. Geen enkele pennenstreek kan doorhalen hoe wij zussen het haar uit onze nek tillen en opsteken wanneer de zomerwarmte komt, zij eerst, dan ik, en anderen weer na mij.

Dit verhaal is van mij. Alles komt van mij. Jullie allemaal. Wie zal er verontwaardigd zijn, in de generaties die komen? Wat zullen jullie niet erkennen, net als in mijn eigen tijd? Welke bladzijden zullen jullie overslaan? Wie wendt zich af? Ben jij het die zich afwendt? Is dat alleen nog je rug, daar in de verte? Heb je dan niet door hoe ook jij je haar uit je nek tilt wanneer de warmte komt? Je vingers erdoorheen laat glijden, zodat de koele lucht erbij kan?

Kun je een mens volledig afwijzen? *Ei voi.* Geen enkel mens past in een vakje in het boek van de dominee, met zwarte pennenstreken in het kerkregister, daar zul je mij niet vinden, zelfs al hebben ze me opgeschreven. Zelfs als ze mijn naam bij de doden zetten en er een kruisje bij Brita Caisa Seipajæarvi komt

te staan, zal mijn leven zijn wat ze over me vertellen, zij die mij kenden. Of die van mij gehoord hebben.

Ik lach de zon tevoorschijn. Dat zei mijn zus, toen ze nog leefde. Ze was zo goed en mooi, met haar lange nek en rechte schou- ders en haar dat heerlijk rook. We liepen met zware emmers in onze handen, de wolken werden door de wind weggeblazen en de zon scheen op de weide, ik lachte ondanks het gewicht, omdat de wolken aan de hemel tuimelden en de zon tevoor- schijn kwam om mijn pad te verlichten.

‘Je lacht de zon tevoorschijn, mijn lieve Brita,’ zei ze.

De zon scheen op ons. Tot de wolken weer op hun plek rol- den, zich samentrokken als een strak snoer en ons overlieten aan de schaduwen van de bomen langs het pad en onze zware last.

Ik lach de zon tevoorschijn. Ik zeg de woorden in mezelf terwijl ik mij voortbeweeg. In mij vindt de avond geen houvast. Stap voor stap.

Ik ben vijfendertig jaar. Halverwege in het leven. Ik laat dat wat geweest is, achter mij verdwijnen. Laat dat wat komen gaat, mijn gedachten vullen.

Nu vertrek ik om nooit meer terug te komen. Het is niet zoals de andere keren, de reizen voor seizoenswerk, de jaren in dienst op de grote boerderijen die hulp nodig hadden. Ik vertrek voor- goed, zal nooit meer terugkeren naar het huis van mijn ouders met een neergeslagen blik. Die kant op. Vooruit. Ik moet op- nieuw beginnen. In een nieuw land. Ik zal nooit meer in het schuifbed slapen, met mijn zus aan de ene kant en de jongens aan de andere kant, want mijn zus is dood en ik wil niet dat mijn jongens opgroeien met vader als de man in huis. Dan worden het dronkenlappen en nietsnutten, net als hij. Mijn broer zei het toen hij vertrok, Pehr, dat ik beter met hen mee kon gaan zodat

hij de man in huis kon zijn voor mijn jongens, tot ik iemand vind om mee te trouwen.

Mijn gevoelens veranderen van uur tot uur, een verlangen, een afgrond in mijn hart, om weg te gaan, om alles te vergeten wat geweest is, wat dan ook. Ben ik het? Niets trekt zoveel aandacht als ik, ik voel het in mijn lichaam, een steek, een ruk, wanneer ik lach met de hark in mijn handen, mijn voorhoofd bezweet, wanneer ik langs de weg loop en mijn hoofddoekje rechtek, ik lach de zon tevoorschijn, lach naar de zon, lach naar mezelf, ik word zelden moe, ik heb een aanstekelijke lach, wordt er gezegd, onverstandig, wordt er ook gezegd. Nu laat ik achter mij wat er gezegd wordt, nu zullen er nieuwe dingen gezegd worden, nieuwe plaatsen zijn, nieuwe woorden, nieuwe verhalen.

Ik ben. Niet gebonden.

De sneeuw glinstert rond ons reisgezelschap. Sokea-Matti Mokkola is de leider. Hij vertrekt voorgoed, net als ik, en heeft zijn vrouw Valla en drie zonen bij zich. De oudste, Tomas, is negentien. Lille-Matti is veertien en een welkome reisgezel voor mijn Aleks, die bijna twaalf is. Dan is er nog het nakomertje, Erman van vier, die goed overweg kan met mijn Heikki van drie. Naast mij, mijn zonen en de Mokka's bestaat ons gezelschap uit de broers Jalko en Iso-Jussi uit Oulu, die naar Ruija gaan om hun geluk als vissers te beproeven. Met stevige passen klim ik de helling op en het landschap opent zich voor mijn ogen. *Voi Jumala*. O god. Een doek, een wereld als een leeg doek. Een nauwelijks zichtbaar randje van de novemberzon breekt door de wolken heen boven de bergen en laat alles schitteren.

'Is het nog ver, moeder?' vraagt de jongste, hij kijkt naar me vanuit de slee, zijn kleine neus rood van de kou, het enige wat er van zijn gezicht te zien is. *Onko se kaukana vasemmalla?*

'Oneindig ver, Heikki, kijk, zo ver, kijk maar eens hoe ver het nog is.'

Bevroren sneeuw. Min twaalf of daaromtrent. Een prima temperatuur tot de wind opsteekt en het daglicht afneemt. Dan scherpt de kou haar klauwen en kruipt dichterbij, kraakt in de beek die we oversteken, tinkelt in de ijspegels die loskomen en breken. De wind veegt het bovenste sneeuwlaagje mee, stuift het op tot wervelende pluimen die over de grond gejaagd worden. Het lijkt op de rook van een sauna, het is de sneeuw die brandt terwijl ik op weg ben naar de grens met Noorwegen.

‘Na de hoogvlakte komt Ruija,’ zegt Sokea-Matti terwijl hij naast mij blijft staan. Hij maakt een gebaar met zijn goed ingepakte arm, alsof hij de vlakte, die op het punt staat voor onze ogen in het duister van de namiddag te verdwijnen, wil omarmen.

Het bijzonderste aan Matti is zijn ene oog, dat wit geworden is na een ziekte. Hij grapt vaak dat hij alziend is, jaagt zijn kinderen schrik aan door te zeggen dat hij net zo alziend is als de oude god Odin.

‘De kust van de IJszee,’ zeg ik, en ik proef de woorden. Waar je het hele jaar door vette vis kunt vangen. Ruija, waar de fjorden borrelen en kolken van de lodde en de kabeljauw, een onuitputtelijke voedselbron om je netten in uit te werpen en waar niemand hongerlijdt.

Matti grijnst tevreden en gaat verder. Zijn stevig gebouwde lichaam lijkt op een blok graniet wanneer hij zoals nu gehuld is in winterkleding, zijn vrouw Valla is ook groot en heeft een sterke greep. Haar wonderbaarlijk lange, glanzend bruine haar is niet te zien onder de bontmuts, maar ’s avonds borstelt Matti het altijd samen met haar. Dan praten ze zachtjes en harmonieus, als een goed gestemde banjo. Twee avonden op rij was het weer zo slecht dat we met zijn allen in de tent van de Mokka’s verbleven, uit angst dat onze kleinere tenten zouden wegwaaien en dat we niet genoeg mankracht zouden hebben om ze tegen te houden. Tomas genoot van de bewondering van Lille-Matti en Aleksi. Hij trekt vaak aan zijn snor om hem dikker en sneller te laten groeien, maar het zal nog vele jaren duren voor hij net zo’n sterke man is als zijn vader. ‘Mensen sterven onderweg naar

Ruija,' zegt hij stoer, en de jongens knikken instemmend, 'elk jaar wel twintig, dertig mensen. Misschien meer. Degenen die de kneepjes niet kennen. Hoe je moet reizen.' Dan trekt hij weer aan zijn snor, en ik moet een glimlach verbergen.

Lille-Matti is een kleine en levendige jongen van veertien. Aleksi is langer, maar ook hij is tener, zoals jongens van zijn leeftijd vaak tener en lichtvoetig zijn. Erman heeft weelderige krullen, die 's ochtends alle kanten op steken, net als bosbesenstruiken, en naast hem lijkt het alsof mijn Heikki helemaal geen haar heeft, want dat van hem is zo licht dat het bijna wit is. Wanneer we een tent delen, speelt Erman vaak dat mijn Heikki een dier is waar hij voor zorgt, een schaap, een rendier, een wolf, een haas die hij temt, hoedt of vangt. Of doodt.

Valla glijdt voorbij op haar ski's en kijkt achterom waarom ik blijf staan, terwijl ze haar sjaal goed over haar gezicht trekt zodat alleen haar ogen nog zichtbaar zijn. Ik volg in haar spoor, blij dat ik samen reis met een familie die goedgehumt en vastberaden is en kinderen heeft van dezelfde leeftijd als de mijne. De broers uit Oulu, Jalko en Iso-Jussi, had ik best kunnen missen. De afgelopen dagen hebben ze me niet gespaard met hun opmerkingen, ik ben gewend om aandacht te krijgen en laat hun woorden van me afglijden, want ik heb ze niet nodig, maar Aleksi werd regelmatig boos en verklaarde luid en duidelijk dat we naar Pykeijä gingen en dat ik zou trouwen met een visser die een huis en een boot en visgerei had.

Dan antwoordden de broers uit Oulu dat ik meer nodig heb dan een oude, tandeloze weduwnaar, hoeveel boten en huizen hij ook mag bezitten.

'Een goede visser,' herhaalde Aleksi, 'iemand die mij alles wat hij weet zal leren, die weet waar de vis zwemt en die het geld dat hij verdient niet opzuigt. Een fatsoenlijke man.'

'Waarom Pykeijä,' vroeg Matti na een van onze gesprekken. 'Er zijn toch meer mogelijkheden in Vadsø, voor zover ik weet? De hoofdstad van de Finnen, zo noemen ze de stad, omdat er zoveel Finnen zijn.'

Ik legde hem uit dat mijn broer, Pehr Pudas, naar Pykeijä is
gegaan, dat het ook een vissersdorp is en veel mensen uit So-
dankylä ernaartoe gaan.

De sneeuw krijgt een bijzondere glans wanneer de wind is gaan liggen en de avondsterren oplichten aan de namiddaghemel. Overal waar ik kijk, zie ik de hemel. Nog nooit heb ik zoveel sterren tegelijk gezien. Zoals zovelen die ons zijn voorgedaan, werpen we een blik achterom, naar de dichte bossen, de vennen en de rivieren waar we vandaan komen, de dorpen, de velden met de bosbessenstruiken, de families die we achterlaten. *Ei voi*. Nee. De anderen, het zijn de anderen die achteromkijken wanneer de vlaktes om ons heen alles opslokken wat vertrouwd is. Ik kijk niet naar het oude. Ik verwelkom het nieuwe. Deze open en onmetelijke ruimte. Wanneer de wind weer opsteekt als de avond valt, dwing ik mijn wangen om zich niet af te wenden van de wind. Ik kijk niet achterom. Ik kijk vooruit. Die kant op, verder. Ik houd de teugels van Rakastan vast, het rendiervrouwtje dat onze slee trekt, de ski's en de slee glijden goed in het vlakke terrein. Beide jongens zitten nu in de slee, Heikki onwetend en met grote ogen, Aleksi in zichzelf gekeerd, vaak kauwt hij op onrecht en wrok, kauwt op zijn lippen van onrechtvaardigheid zoals anderen op gedroogd vlees kauwen. Het is een eigenschap, de duisternis is een eigenschap, zoals het licht dat is, je moet er alleen gebruik van maken, hij moet leren om de kracht te vinden, de kracht in de duisternis is groot en diep zolang de duisternis geen tegenstander wordt, zolang je jezelf niet uitput voor onbelangrijke zaken. Onbelangrijke zaken, ik proef de woorden. De rest van onze bezittingen ligt in de slee, samen met de kinderen, het is niet veel.

'Ik heb een trekrendier nodig,' zei ik tegen de vader van Alek-

si, toen we elkaar toevallig tegenkwamen op de herfstmarkt. Omdat hij daar zonder zijn vrouw was, wilde de rijke boer uit Unari graag over van alles en nog wat praten, lang en uitvoerig, maar ik wilde alleen maar een rendier. 'Ik heb er ten minste één nodig.'

Toen de eerste sneeuw gevallen was, kwam een buurman van hem met het rendiervrouwtje aan en een slee erachter. Ik keek naar het dier, en begon tegen het definitieve van het vertrek op te zien. Het weggaan. Velen trekken naar Ruija voor de visvangst, ze reizen heen en weer met het veranderen van de seizoenen, zoals ze altijd hebben gedaan.

Veerkrachtige Finnen zijn we, uit de bossen, we nemen het leven zoals het komt en glijden de nacht tegemoet, de bevroren sneeuw houdt ons op de been, we hebben maar weinig voedsel nodig. In rendierhuiden geklede Noord-Finnen zijn we, groot geworden op boomschorsbrood, *Qvæner* worden we genoemd, Kvenen, het volk dat altijd al in het noorden heeft geleefd, dat weet hoe je hars uit een boom tapt en gebruikt, dat weet hoe je kunt overleven met weinig tot niets, dat het liefst langs de rivieroevers woont en huizen bouwt van boomstammen, dat koeien en rendieren houdt wanneer de wereld gul is, maar dat vindt dat vogels vrij moeten zijn. Wij nemen genoeg met kleine hutten, kleine levens en kleine toekomstperspectieven, zolang het niet in niets verandert, van niets kan niemand leven. Dan pakken we onze toekomst bij elkaar in een bundel die we kunnen dragen, velen vertrekken op hun eigen ski's, velen betalen om met de Samen te reizen, sommigen nemen hun eigen rendieren mee, die kosten niet veel om te onderhouden, degenen onder ons met kinderen kunnen hen aan het werk zetten om berken-schors en mos op te graven van de bevroren grond wanneer we 's avonds ons kamp opslaan, terwijl we zelf de tent opzetten, het vuur aansteken en de dunne pap koken, koken totdat de graankorrels indikken, en we praten over de vis en de toekomst die ons te wachten staat.

Ik verdeel de pap onder de kinderen. Wij volwassenen kau-

wen op gedroogd vlees en stukken hard roggebrood. De slaap komt aangeslopen zonder dat we het merken. Iedereen heeft rode wangen van de koude wind. Heikki valt onder het eten in slaap. Ik maak hem wakker en zorg dat hij zijn pap opeet. Aleksi laat zijn kleine broer dicht tegen hem aankruipen terwijl ik de kommen doe, ze schoonmaak in de sneeuw en de wind, tot ook ik onder de rendiervellen kruip en in slaap val.

Ik zal nooit terugkeren naar de dichte bossen, de brandende steken van de dazen en de klamme warmte in juli. Elke stap is een nieuw begin. Elke stap is nooit meer.